

Бојан Савић Остојић

ЛУДВИГ ХОЛ ИЛИ НЕИСЦРПНА КЊИГА

О Белешкама Лудвига Хола

Лудвиг Хол у Женеви (фото: Марио Милер)

„Ништа од онога што радиш не сме бити припрема”, пише Лудвиг Хол у секцији „Varia” својих *Бележака*, а на другом месту, ругајући се свему што се унапред представља као тешко, додаје: „Не може бити тако једноставно! Још је једноставније!” Оба гесла би се могла применити на личну поетичку револуцију која је снашла овог швајцарског писца кад је престао да буде поклоник култа класичног, апстрактно савршеног дела и кад је сву енергију, дотад трошену на спекулативно сањарење, уложио у писање без припреме, лишено унапред задатог тематског оквира и формалног обрасца. То преусмерење амбиције било је каписла за настанак књиге *Белешке или О њомирењу без журбе (Die Notizen oder Von der unvoreiligen Versöhnung)*.

Писана током 1930-их година, објављена готово пола века касније, ово је не само Холова најважнија књига већ уједно један од најзначајнијих тефтера објављених у XX веку.

Иако се његове *Белешке* као подухват по много чему могу упоредити са Валеријевим *Свескама* (при том ваља истаћи да су у слично време радили на систематизацији својих записа), Лудвиг Хол је непознат и међу германистима. Рођен 1904. у Нетшталу (кантон Гларис), био је протеран из гимназије због комунистичких

идеја. Мада се за Хола, у младости убеђеног социјалисту, никако не би могло рећи да је био активиста, ово истеривање га је обележило за цео живот. Више се никад није школовао. Са двадесет година је побегао из Швајцарске и потуцао се по Француској, Аустрији и Холандији, живећи само од ретких субвенција швајцарског књижевног друштва и помоћи пријатеља. Најстарије белешке датирају из 1926. за време боравка у Паризу, али о њиховом скупљању и претварању у књигу Хол први пут почиње да размишља у Хагу, почетком тридесетих година. У периоду између 1934. и 1936. „у стању крајњег духовног очајања”, како сам пише у предговору, почиње да их организује. Године 1937. враћа се у Швајцарску, али не у родни кантон већ у Женеву, где ће, срећујући своје белешке, практично боравити до смрти. Одатле датира (у Швајцарској) чувена представа Лудвига Хола као становника ћумеза који личи на мрачну комору, поред којег, на штриковима за веш, виси гомила пресавијених цедуља.

Лудвиг Хол је писао читавог живота, али највећи део његовог опуса објављен је постхумно. По повратку у Швајцарску укорицио је један избор бележака под насловом *Nuancen und Details* (1939), након чега у Цириху, код издавача Артемис, објављује први том *Die Notizen* 1944. Убрзо се са издавачем суди јер овај одбија да објави други том, свестан да ништа неће продати. Иако је Хол победио и издејствовао објављивање другог тома 1954, процес га је исцрпио. Тек седамдесетих година, захваљујући интересовању великог уредника Зигфрида Унзелда, Зуркамп почиње да објављује *Белешке* у наставцима, и то поглавље по књизи. Хол тада стиче прве фанове међу писцима, пре свега из Швајцарске и немачког говорног подручја; с њим се друже између осталих и Фридрих Диренмат и Франсис Понж. На инсистирање Унзелда и Адолфа Мушга, Хол 1975. објављује приповест *Усџињање (Berfghahrt)* коју је писао протеклих педесет година. Три године касније добија Награду „Роберт Валзер”, а 1980. Петраркину награду; како је већ стар, у његово име награде ће примити Мушг и Петер Хандке. Лудвиг Хол ће умрети 1980, неколико месеци пре него што му Зуркамп оствари сан и објави целокупне *Белешке* у једном тому.

Тада почиње упознавање Холових фиока. Шест година касније изаћи ће и други том бележака под насловом *Накнагне белешке: са мартина које навидуру (Von den hereinbrechenden Rändern: Nachnotizen)*, које су према ауторовим инструкцијама приредили Јоханес Берлингер и Хуго Зарбах. Отад ће из његових рукописа, који се чувају у Швајцарском националном архиву у Берну, бити објављено скоро десетак књига, углавном приповести и дневника из младости. Материјал ни изблиза није исцрпен: према Холовој биографињи Ани Штиси, у наредне две године у Зуркампу очекује се објављивање четири приповедна „извештаја” који су написани током тридесетих и четрдесетих година. Хол се тако испоставља и као нетипичан свескописац: за разлику од других аутора тефтера, своје конвенционалније радове писао је за фиоку. У први план је стављао белешке, трудећи се да их објави за живота.

Лудвиг Хол се опредељује за форму белешке у тренутку кад наилази на тешкоће при организовању једног наративног пројекта. Почетак је тридесетих година, Хол животари у Хагу, а издавачи непрекидно одбијају његове, махом приповедачке и есејистичке предлоге. Као и увек, прате га материјалне тешкоће и пише свима

које иоле познаје тражећи помоћ. Као одговор на једну послату причу, у септембру ће добити писмо од познаника Ернста Бречера, који га позива да се окане приповедања о писцу и списатељским мукама, додајући: „Твојим причама фале фабула, љубав и политика. [...] Почни да пишеш о служавкама, слугама, курвама, секретарицама, па чак и школским учитељима... Писање не значи бити естетa пред естетaма већ бити глас народа пред народом”¹ Реагујући бурно на ову лекцију, према биографкињи Ани Штиси, Хол почиње преданије да обрађа пажњу на материјал који је нагомилао у свескама, у виду припреме за приповетку. Отпочета 1926, та сирова грађа осам година касније броји више од 4000 страница. Након класификације и прве грубе поделе на „хронике, документарне и интимне белешке, скице, новеле”, Хол решава да своје будуће дело заснује на самим тим записима, на њиховој непосредности и сировој свежини. Тада их први пут назива *Белешкама*, *Die Notizen*, користећи одређени члан, као да их је произвео у нови књижевни жанр.

„Хол одлучује да спонтане и провизорне записе”, пише Ана Штиси, „прогласи коначним производом. Нарочитим благом сматра оне белешке које му долазе када престане са кулучењем.”² Не би било погрешно закључити да је, попут Колрица, Жубера и Валерија, и Хол своје свеске најпре конципирао као „предах од књижевности”. Његовом концентрисању на ову форму посебно кумује Лихтенберг, кога неуморно ишчитава и коментарише дуж целе књиге, али и Гете и Валери, иако у тренутку писања није могао знати за његове *Свеске* (објављене први пут између 1957. и 1961).

Ипак, амбиција не дозвољава Холу да се задовољи обичним вођењем свезака које ће трајати деценијама у миру списатељске фиоке. Њему уз то не пада на памет да своје белешке објави у облику у којем их је сам записивао, поштујући хронолошки редослед: то би превише личило на дневник. Уједно беспоговорно изјављује: „Ово није збирка афоризама.”³ Хол осећа потребу да делу које ће створити на основу записа пружи строжу структуру која ће одражавати кретање мисли у свим правцима. Парадоксално, ова тенденција ка заокруживању код аутора је проистекла из скептичног односа према целини: „Овога сам потпуно свестан: мој рад никад неће бити завршен. То је за мене само додатни разлог да стремим коначном.”⁴ Организација записа постаће једнако важна као и записивање само. „Процес бирања, ређања и скраћивања бележака био је дугачак”, пише Хол у предговору из 1980. „Белешке сам расподелио према принципу симултаности, колико год је то практично било могуће. Та нова метода организације проистекла је из моје жеље да пружим структуру целини, структуру коју готово нико до дана данашњег није приметио.”⁵

¹ Stüssi, A. (2022). *Ludwig Hohl, une biographie des années 1904–1937*. Orbe: Bernard Campiche Editeur, 378–379.

² Исто, 388.

³ Hohl, L. (2021). “Author’s preface”. *The Notes or on Non-premature Reconciliation*. (T. Luis, prev.). London: Yale University Press, 23.

⁴ Hohl, L. (2021) “Varia, Autobiographical Appendix”. *The Notes or on Non-premature Reconciliation*. VII. 175, 242.

⁵ Исто, 24.

Белешке ће стога бити издељене на дванаест поглавља. Без обзира што ће она понети транспарентне тематске наслове – „О раду”, „О приступачном и неприступачном”, „Причање, Ђаскање, Ђутање”, „Читалац”, „Уметност”, „Слика”, „Varia” итд. – поглавља ће покрити много више него што наслови сугеришу. Многи записи се понављају у варијацијама, јављају се по целој књизи као лајтмотиви. Хол је, могло би се рећи, организовао књигу као лавиринт са провизорним, наводно чврстим упориштима међу којима ће непрекидно варирати својих неколико опсесивних тема. Свестан условности тематских оквира, сам Хол истиче: „Из чисто спољашњег разлога, најразличитији изворни фрагменти окупљени су у ово дело које се развило следећи другачији закон.” Холу је, према Ани Штиси, стало до тог тешко ухватљивог закона: он очекује од добронамерног читаоца „да осети везу међу белешкама, а да не прибегава некаквом експлицитном систему”.⁶

Оно што Белешке додатно приближава свескама из овог фељтона јесте чињеница да из њих изостају аутобиографски пасажии. У њима нема „фрагмената једног живота”: Белешке су фрагменти непрекидног рада. Кад се јави аутобиографско, оно је прилика да се напише извештај из одређене, посебне ситуације у коју је аутор силом прилика доведен, нарочита сцена коју је приметио или реченица коју је узгред чуо. Ова тенденција ће се одразити и у накнадно откривеном, приповедном делу његовог опуса: један део недавно објављених текстова носе жанровску одредницу „извештаји”: „Необични преокрет” (*Die Seltsame Wendung*) и „Извештај о унутрашњем боравку” (*Bericht über einen inneren Aufenthalt*). Хол у целом свом опусу показује да искуство схвата пре свега као експеримент чији је циљ да стави сопствену будност на проверу.

Централни појам Холових Бележака је рад (*Arbeit*). Иако Хол сматра да је рад највеће човеково достигнуће, он радом не сматра обавезни посао, надничење које се обавља у замену за зараду и стоји у корену друштва. Холов „*Arbeit*” није ни „заузетост” ни Паскалов „*divertissement*”, нити је нешто „у чему можемо другима бити од помоћи”.⁷ Холов рад је стриктно индивидуалан труд путем којег се човек остварује, или хришћанским речником речено, спасава: „Ако сте постали потпуно свесни краткотрајности живота, прво ћете пожелети да одмах нешто урадиш (с лично другачијом озбиљношћу него кад вас нека спољна сила на то натера). А само овакво *делање* – активност у коју се упуштате из унутрашње потребе а не да бисте удовољили спољним притисцима – јесте витално и спасоносно”.⁸ У његовом промишљању овог термина не налази се никаква скица књижевне утопије нити предлог за размишљање друштву. Холова упутства су намењена искључиво појединцу. Његов „рад” лично тумачим пре свега као присебност, будност, на сличан начин га види Ана Штиси: „Рад за Хола подразумева захтеван став: снажну присебност духа, пажњу за нешто ново што може да се укаже, за појаве на ободу главног тока, одбијање конвенционалног погледа на свет.”⁹ Из те сталне захтевности према себи и потребе да се све уради својим рукама потиче и друга карактеристика Бележака:

⁶ Stüssi, A., нав. дело, 464.

⁷ Hohl, L., *The Notes*, I. 2, нав. дело, 27.

⁸ Исто, I. 1, 26.

⁹ Stüssi, A., 11–12.

отклон од теорије („Теорија је непријатељ. Посматрање је савезник”, II, 241),¹⁰ што коинцидира и с његовим дефинитивним одбацивањем религије. Уместо уопштавања које и даље припада апстрактној мисли, Хол артикулише потребу за посвећивањем конкретном, површинском, ономе поред чега се уобичајено пролази, што се подразумева и забашурује; узбуђује га нагла пажња ономе с чим се срећемо сваког дана, у шта је понекад потребно да погледамо као да га видимо први пут. („Једино што нам је потребно јесте да научимо да посматрамо”, пише у XII поглављу с насловом „Слика”).¹¹

Осврћући се на поднаслов књиге, Хол у предговору, на себи сасвим својствен начин, испалује: „Ако неко ко је дубље зашао у књигу и даље не разуме шта значи *ѿомирење без журбе* нека је одмах одложи, барем на неко време.”¹² У деветом поглављу *Бележака*, с насловом „О књижевности”, појављује се термин „збрзано помирење” и примењује се на швајцарски контекст: „Швајцарска пати од пребрзог помирења што је, да се прецизно изразим, чиста површност”. Хол потом ситнијим словима додаје: „Невероватно којом брзином Швајцарци, иако сами нису непроблематични, изналазе складна решења кад се суоче са духовним или интелектуалним несугласицама, колико брзо и без труда успевају у томе а да сами не осећају неслагање; из тога можемо закључити да су се извештили у изналажењу хармоничних решења”¹³ (IX, 10). Ова опаска о „брзом помирењу” мене је необично подсетила на дефиницију „погубне хармоније” коју артикулише Фриц Зорн у аутобиографском роману *Марс*, такође је везујући за швајцарско друштво: „Управо то што сам живио у најбољем од свих свјетова било је лоше, дакле, несрећа је била у томе што је у најбољему од свих свјетова све било сама угода, склад и срећа.”¹⁴

Холова биографикиња истиче да је, након кратке славе, Лудвиг Хол брзо запао у заборав. Крајем осамдесетих, на француски га је превео швајцарски писац Етјен Берилије (*Les Notes ou Sur la réconciliation non-prématurée*, књигу је објавио *L'age d'homme* 1989), а недавно је доживео енглески превод (*The Notes or On non-premature Reconciliation*, Yale University Press, превела Тес Луис, са предговором Џошуе Коена, 2021). У своје време су га, дакако, хвалили Фриш и Брехт. По данашњим, конзумеристичким мерилима, Хол је тешко сварљив аутор. Неки његови судови из *Бележака* нису добро „остарили”. За њих се уз то никако не може рећи да су уједначене нити да стреме истом циљу: оне варирају и по ритму и по замаху и по успелости, а редунданције су често на рубу подношљивог; понеке звуче једноставно младалачки. Хол се може упоредити с Колрицом по недаровитости за дуги дах: његови есеји често се свде на смењивање дефиниција које је записао у различитим временским периодима. Уместо да развија мисао линеарно, како истиче Тес Луис, преводитељка

¹⁰ Hohl, L., *The Notes*, II, 241, 124.

¹¹ Hohl, L. (1989). *Les Notes ou Sur la réconciliation non-prématurée*. (E. Barillier, prev.). XII, 25, Lausanne: *L'age d'homme*, 451.

¹² Hohl, L. "Author's preface", *The Notes*, 24.

¹³ Hohl, L. *The Notes*, IX, 10, 256–257.

¹⁴ Zorn, F. (1985). *Mars (Neisplakane suze)*. (Š. Halambek i L. Držić, prev.). Zagreb: SNL, 8.

на енглески, „Холова мисао тежи да се развија у спирали”.¹⁵ Учестало се, осим тога, јавља тон интелектуалног снобизма, раздвајања уметника од пука и малограђанштине коју Хол зове „апотекарима”.

Из мог угла, Холов највећи успех је у томе што је успео да у књигу пренесе форму свеске. Неке од својих бележака редиговао је неуморно у периоду од четрдесет година које раздвајају прво финализовање (1937) и прво комплетно издање у Зуркампу (1980). Сав тај рад књизи придаје временску и формалну слојевитост. Био бих чак слободан да кажем да су *Белешке* једна од оних књига које захтевају да се отварају с времена на време, насумице. Њу ваља читати као да је регистратор пун цедуља на којима је бележио изворне записе, међу којима је редослед неважан, од којих је свака подједнако значајна. Изгледа да нам је Хол баш с намером да покаже колико је целина недостижна подарио јединствену, неисцрпну књигу, из које се ништа не може штрпнути, која се мора имати у интегралу; такорећи, отелотворио је борхесовски сан, лишивши га сваке мистификације. А судећи по открићима из његове архиве чије је објављивање на помолу, Хол је аутор кога ћемо тек открити.

¹⁵ Lewis, T. “Introduction”. *The Notes*, 15.